

*Vier wandtapijten met Ovidius' Metamorphosen,
Manufacture des Gobelins,
Ateliers Janss en Lefebure, van vóór 1684*

door A. M. L. E. ERKELENS

De zeven tapijten tellende serie met Fabels van Ovidius vormt in de algemene stijlontwikkeling een voorloper van de 18de eeuw.

De meer poëtische onderwerpen, op een wijze gehanteerd, die men zoetvloeiend zou kunnen noemen, staan in grote tegenstelling tot heroïsche episodes uit Lodewijk XIV's historie, of tot een als tapijt geweven epos van Alexander de Grote, die ons niet verbazen in deze fase van de geschiedenis. Toch is het juist wel begrijpelijk, dat de zonnekoning naast representatieve onderwerpen misschien voor besloten doeleinden de strenge etiquette opeens laat rusten. Althans hij was de opdrachtgever van de serie en nog wel in het beginstadium van de Manufacture Royale des Gobelins, die hij in 1662 nieuwe glans gaf door het aanstellen van J. B. Colbert als Surintendant en van Ch. Le Brun als Directeur. Direct bij de aanvang werden als entrepreneurs van de haute-lisse-ateliers Jean Janss en Jean Lefebure aangesteld. Zij zijn de onder deze twee gerangschikte leiders van een eigen weefwerkplaats, ateliers waarvan er drie werkten in de staande weeftechniek, en drie tot vijf in de liggende weeftechniek, de basse-lisse; beider gelijknamige zonen volgden hen op.

In het ideale landschapsschoon als van een Arcadische idylle en in de nonchalante overgave van gedrapeerde en in de natuur gevlijde figuren wijst het onderwerp in de eerste plaats terug op Italiaanse 16de eeuwse gevoelens en in de tweede plaats op een stijlwijding naar voorkeuren, die we pas met de 18de eeuw met name tijdens de Régence en de Rococo gaan kennen.

De eerste gedaanteverwisseling, het lang niet idyllische verhaal van ACIS EN GALATEA, is in twee tapijten uitgesponnen. Op het eerste stuk is de op Galatea verliefde cycloop Polyphemus door zijn gebied rond de Etna gedood, berg op berg af, van bos naar open ruimte. Tot op een der hoogste toppen is hij geklommen en wanhopig neergezegen. Zijn schaapskudde heeft hij uit het oog verloren en leunend op zijn herdersstaf zingt hij zijn klaag-hymne uit, hoezeer hij zijn zinnen zette op Galatea. Zich niet bewust, dat aan de benedenloop van een rivier zijn schone wensdroom uitrust bij Acis, een gewone mensenzoon, die zij verkoos boven de eenogige bonkige reus. Maar snel verloopt het lot. Onrustig zoekt Polyphemus zijn heil in verder dwalen en na korte tijd komt hij – op het tweede tapijt – op een plek van waar hij de nymf ziet in de armen van Acis. Honend bukt hij zich naar hen om zijn woede te koelen met een rotsblok, waarmee hij Acis verplettert. Galatea heeft als nymf de macht het kwaad, zij het dan niet in zijn geheel, te keren en donker gekleurd van zijn bloed stroomt Acis in het vervolg als de ijskoude rivier van de Etna neer.

Een tweede gedaanteverwisseling betrappen we op heterdaad. Het is PAN EN SYRINX het verhaal dat een wiegelied was op een rietfluit gezongen door Mercurius, die Argus de honderdogige wachter in slaap fluit. Hij zong hoe bij het dansen der bos- en riviernymfen Pan's verliefde oog valt op Syrinx, die uit schrik is weggelucht en zich voortspoedt steeds verder door de onherbergzame streken. Van achter een rots stuit zij op een rivier en zij roept als laatste redmiddel haar zusters van de rivier te hulp. Op de glooiende oever en reeds in het water komt zij tot stil-

320 x 285

320 x 255

325 x 210

315 x 245

stand en de handen smekend geheven wordt zij op bevel van de Goden omgetoverd in riet. Juist als Pan denkt haar te kunnen bereiken, grijpen zijn handen in stengels en niets dan een zucht van de wind klinkt op uit de waiende pluimen. Om deze tonen te bewaren snijdt Pan enkele stelen van drie, vier, lengtes, bindt ze tezamen en blaast voortaan, onafscheidelijk van zijn herinnering, op het instrument dat bij de Grieken syrinx heet.

Op het vierde tapijt zijn we op Naxos beland om BACCHUS EN ARIADNE te ontmoeten. Zij had op dit eiland gelukkig geleefd met Theseus, die zij eens redde uit de doolhof van Minos, maar was door hem achtergelaten op het door de zee omsloten stukje land. Voordat zij sterft van verdriet, is zij getroost door de Godheid van de wijn, die op zijn door panters getrokken wagen was komen aanrijden en die nu, de thyrsusstaf even naast zich zettend, met een hand de diamanten kroon van haar hoofd tilt. Hij geeft deze flonkering, het enige wat van haar bleef, een plaats aan de hemel onder de sterbeelden.

Toen M. Fenaille zeer uitvoerig de geschiedenis van de Koninklijke Manufacture des Gobelins behandelde, was hem nog geen van de koninklijke, vermoedelijk eerste uitgave van de Metamorphosen van Ovidius onder ogen gekomen. Wel van de tweede enigszins gewijzigde uitgave naar verschillende schilders uit het 2e decennium van de 18de eeuw. Als ontwerper voor het tweede stuk met Acis en Galatea werd door mejuffrouw L. Frerichs, Ch. de la Fosse aangewezen.

Dat als wevers Janss en Lefebure aangewezen worden moge blijken uit een betaling aan Janss en Lefebure van 1685.

Van de 17de eeuwse uitgave haalt Fenaille een tapijtserie aan, die zou kunnen overeenkomen met de nieuwe aanwinst, en die gepubliceerd werd door J. Guiffrey; zij werd als nr 92 reeds in 1684 in Koninklijk bezit vermeld:

92. METAMORPHOSES D'OVIDE. *Une tenture de tapisserie de laine et soye, avec fort peu d'or, fabrique de Paris, manufacture des Gobelins, représentant des Métamorphoses d'Ovide, dont les figures de devant sont d'environ 1 pied $\frac{1}{2}$, dans de fort beaux paysages, avec sa bordure fonds aurore remplie de rinceaux et de vases de fleurs et de fruits, avec deux tourterelles dans les milieux du hault, et deux petits chiens dans les milieux du bas; contenant 22 aunes $\frac{1}{2}$ de cours sur 2 aunes $\frac{3}{4}$ de hault, en sept pièces.*

Het enige verschil was, dat bij nauwkeurig naspeuren geen gouddraad werd aangevonden. Maar het gelukkige toeval wil, dat zich op nr. 2 een rest van een oorspronkelijke voering bevindt met grote gepenseelde cijfers en letters nr. 9 (2), 7. P. 2 au. $\frac{3}{4}$ en 3 aunes $\frac{5}{6}$, die zeer nauwkeurig overeenkomen met een serie voor het laatst gesignaleerd te Versailles. Fenaille vond deze in een Inventaris van de Tapisserieën de la Couronne van 1789 uit de Archives Nationales. Het vijfde stuk aldaar meet: 2 aunes $\frac{3}{4}$ haut, bordure 12 pouces, 3 aunes $\frac{5}{6}$ de cours, hetgeen betekent ca. 315 × 265 cm. Dit verschilt zeer weinig met onze opmeting van 320 × 255 cm, maar met de oude inventarismerken is onomstotelijk komen vast te staan, dat de stukken stammen uit de vroegere verzameling van Lodewijk XIV, en tot 1789 in Frans Koninklijk bezit waren.